

Det börjar vid hyllkanten, där brödet och mjölken ligger som om de vore naturtillgångar. Vi har vant oss vid att se varorna som statiska objekt, som om de alltid funnits där och alltid kommer att göra det. Vi har förväxlat tillgänglighet med självförsörjning, och därmed misstagit en period av global stabilitet för en strukturell garanti. Den trygghet vi upplever är byggd på lös sand, inte för att Sverige saknar jord eller bönder, utan för att systemet som förvandlar råvaror till mat har blivit så tunt, så koncentrerat och så beroende av importerade flöden att minsta störning får hela kedjan att darra.

Sverige har hög försörjningsgrad på spannmål, socker och vissa grönsaker. På det mesta övriga — kött, ost, frukt, många grönsaker — är beroendet av import betydande. Men även de höga siffrorna är bedrägliga. Utan diesel, utan mineralgödsel, utan reservdelar är försörjningsgraden i praktiken noll. Det är en sårbarhet som inte syns i butikshyllan men som blir akut när världen skakar.

Mineralgödseln är den mest underskattade punkten i hela systemet. Sverige har ingen egen produktion av betydelse och har till nyligen varit beroende av import från Ryssland. Europa som helhet är beroende av naturgas för sin gödselproduktion, och den gasen har också kommit från Ryssland. Det är en dubbel sårbarhet: vi saknar både egen produktion och egen energibas för att tillverka gödsel. Utan kväve faller skördarna. Utan skördar faller hela systemet.

Samtidigt har vi rationaliserat bort våra marginaler. Ett enda sockerbruk i Örtofta. En enda jästfabrik i Rotebro. Ett fåtal kvarnar, slakterier och mejerier. Det är en struktur som är briljant i fredstid — effektiv och strömlinjeformad — men som saknar motståndskraft när systemet skakar. Explosionen i Örtofta 2023 stängde produktionen i flera veckor. Sockerbetorna fick fraktas till Danmark och sockret skeppas tillbaka över Öresundsbron. Det är en konkret illustration av hur snabbt en hel förädlingskedja kan gå till noll.

Teknifieringen har gjort lantbruket både effektivare och mer sårbart. Gårdar är uppkopplade mot molntjänster; maskiner styrs digitalt; ventilationen i kycklingstallar är beroende av system som kan hackas. En rysk hackerattack stoppade 2021 alla slakterier tillhörande JBS i USA — världens största köttföretag — under ett dygn. Det är inte svårt att föreställa sig vad en liknande attack skulle innebära i ett land som bara har ett fåtal slakterier kvar.

Men den största sårbarheten ligger i geografin. I Norrbotten har den brukade arealen rasat från omkring 90 000 hektar till drygt 30 000. Antalet företag med nötkreatur är nere på drygt 150. Brödsädesodlingen är i praktiken borta. Det är ett landskap som skulle kunna bära en regional livsmedelsförsörjning — vallodlingen är utmärkt, förutsättningarna för mjölk och nötkött goda — men som tömts av en marknadslogik som premierat stordrift i söder. När Livsmedelsverket

föreslår att staten ska köpa fem flyttbara kvarnar är det ett desperat försök att kompensera för en infrastruktur som rationaliserats bort.

Det är här systemets konturer blir tydliga. Livsmedelsförsörjningen är inte bara en fråga om jordbruk. Den är en fråga om samhällsstabilitet. När matpriser stiger följer oro, och när oro följer provas institutioner. Men det är inte den politiska oron som är kärnan i problemet. Det är den biologiska och infrastrukturella trögheten. Det som ska skördas i höst ligger redan i marken. Kalven som föds i vår slaktas först om två år. Biologisk tid är obeveklig. Den låter sig inte accelereras av kriser, politiska beslut eller digitala system.

Därför måste ett land som vill klara allvarliga störningar i utrikeshandeln ha en plan för hur människor ska få mat fram till nästa skörd. Norge har lager som räcker tre månader. Finland har lager för minst nio. Sverige har ännu inte byggt upp motsvarande kapacitet. Riksrevisionen konstaterar att arbetet med totalförsvaret inte kom igång på allvar förrän 2022. Vi är sena, och vi är sårbara.

Det är här essän måste landa: i en ny resilienslogik. Det handlar inte om att återvända till 1950-talet. Det handlar om att återinföra systemegenskaper som modern effektivitet har raderat: buffertar, redundans i förädlingen, geografisk spridning som medvetet hålls vid liv trots att den är dyrare i fredstid. Det handlar om att säkra regionala mejerier och kvarnar, om att hålla mindre gårdar under armarna, om att bygga lager av utsäde, bränsle, reservdelar och gödsel. Det handlar om att skapa lokala flöden som fungerar även när de digitala systemen ligger nere och transportnäten är stängda.

För när transportnäten stängs och betalkorten dör räcker det inte med vackra planer i myndigheternas pärmar. Då provas systemets verkliga logik. Då blir det tydligt att den kortsiktiga vinstmaximering som raserat våra marginaler måste ersättas av en ekonomisk modell som bygger motståndskraft. Och då blir det också tydligt att livsmedelsförsörjning inte är en abstrakt funktion utan en fysisk förmåga: att odla, förädla och baka på den jord vi har framför oss.

Det är ett generationellt ansvar. Tidigare generationer byggde upp både produktionsförmåga och beredskapslager. Den nuvarande har konsumerat mycket av detta resilienskapital genom rationalisering. Nästa generation får räkningen om vi inte börjar återuppbygga det. För i slutändan är det inte systemen som mättar en befolkning, utan jorden, tiden och händerna som arbetar med dem.

## Källor

- Explosionen på Örtofta sockerbruk, november 2023 — SVT Nyheter, “Explosion på sockerbruk i Örtofta” (svt.se)

- JBS-attacken 2021 (ransomware mot världens största köttföretag) — bred internationell nyhetsbevakning (t.ex. Reuters, Wired)
- Livsmedelsverket — [livsmedelsverket.se](https://livsmedelsverket.se) (livsmedelsberedskap)
- Jordbruksverket — [jordbruksverket.se](https://jordbruksverket.se) (se även essä 30)